

**Informacja o strukturze wydatków oraz gospodarce
środkami Funduszu Pracy
na realizację zadań z zakresu aktywnej polityki rynku pracy
w województwie pomorskim w 2010 r.**

Rok 2010 był okresem stopniowego stabilizowania się sytuacji gospodarczej w regionie. Od stycznia do grudnia 2010 r. w porównaniu z analogicznym okresem roku poprzedniego odnotowano szereg pozytywnych zmian we wskaźnikach charakteryzujących sytuację społeczno-gospodarczą województwa pomorskiego, w tym na rynku pracy. Odnotowano między innymi wzrost produkcji sprzedanej w przemyśle, wzrost liczby zarejestrowanych podmiotów gospodarki narodowej, zwiększyła się także liczba pracujących w sektorze przedsiębiorstw. Dynamika wzrostu bezrobocia była dziesięciokrotnie niższa niż w roku 2009. Prawie 2-krotnemu zmniejszeniu uległa liczba osób zwolnionych w ramach dokonywanych przez pracodawców zwolnień grupowych.

Rok 2010 był rekordowy pod względem wielkości środków dostępnych na aktywną politykę rynku pracy.

1. Struktura środków Funduszu Pracy (FP) na finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w 2010 r. realizowanych przez powiatowe urzędy pracy (PUP) w województwie pomorskim.

• **Środki FP ogółem w województwie pomorskim**

W roku 2010 decyzją Ministra Pracy i Polityki Społecznej (MPiPS) wysokość środków FP przeznaczonych na finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej, wynosiła **223 753,5 tys. zł**. Zgodnie z *Rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 17 lipca 2009 r. w sprawie algorytmu ustalania kwot środków Funduszu Pracy na finansowanie zadań w województwie (Dz. U. Nr 123, poz. 1019)* 65% środków tj. **145 439,8 tys. zł** zostało przeznaczone na zadania realizowane przez samorządy powiatowe, a kolejne 35% tj. **78 313,7 tys. zł** na działania inicjowane przez samorząd województwa w ramach Programu Operacyjnego Kapitał Ludzki (PO KL).

Ponadto z rezerwy środków FP będących w dyspozycji Ministra Pracy i Polityki Społecznej pozyskana została dla województwa dodatkowa kwota w wysokości **62 016,8 tys. zł**.

Łącznie na finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w województwie pomorskim przeznaczono **285 770,3 tys. zł**.

• **Środki FP na finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej będące w dyspozycji samorządów powiatowych**

Na zadania realizowane przez samorządy powiatowe przeznaczone zostały środki FP w wysokości 145 439,8 tys. zł podzielone algorytmem zgodnie z „*Kryteriami podziału środków Funduszu Pracy na finansowanie przez samorządy powiatowe województwa pomorskiego programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej oraz innych fakultatywnych zadań na lata 2008-2013*” przyjętymi uchwałą nr 1044/XL/09 Sejmiku Województwa Pomorskiego z dnia 30 listopada 2009 r.

Podział stanowił podstawę do przyznania przez MPiPS indywidualnych limitów (wyjściowych) dla poszczególnych samorządów powiatowych.

Kryteria podziału środków Funduszu Pracy uwzględniają m.in. charakter struktury bezrobocia na poszczególnych lokalnych rynkach pracy (tj. udział osób bezrobotnych w wieku powyżej 50 lat oraz poniżej 25 lat, udział osób zamieszkałych na wsi oraz udział osób bez kwalifikacji).

• **Środki FP na finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej będące w dyspozycji samorządu województwa**

Na działania inicjowane przez samorząd województwa tj. na Program Operacyjny Kapitał Ludzki (PO KL), Priorytet VI –Rynek pracy otwarty dla wszystkich, Działanie 6.1 Poprawa dostępu do zatrudnienia

oraz wspieranie aktywności zawodowej w regionie, Poddziałanie 6.1.3 Poprawa zdolności do zatrudnienia oraz podnoszenie poziomu aktywności zawodowej osób bezrobotnych przeznaczone zostały środki FP w wysokości 78 313,7 tys. zł.

Celem Poddziałania 6.1.3. jest podniesienie poziomu aktywności zawodowej oraz zdolności do zatrudnienia osób pozostających bez zatrudnienia oraz stworzenie warunków dla rozwoju aktywności zawodowej w regionie

Poddziałanie realizowane jest poprzez projekty systemowe powiatowych urzędów pracy.

W ramach projektów systemowych mogą być finansowane instrumenty i usługi zdefiniowane w ustawie z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy związane z realizacją następujących form wsparcia: szkolenia prowadzące do podniesienia, uzupełnienia bądź zmiany kwalifikacji zawodowych, staże, przygotowanie zawodowe dorosłych, prace interwencyjne, doposażenie lub wyposażenie stanowiska pracy, przyznanie jednorazowych środków na podjęcie działalności gospodarczej, w tym pomoc prawna, konsultacje i doradztwo związane z podjęciem działalności gospodarczej.

Beneficjenci Ostateczni: osoby bezrobotne zarejestrowane w powiatowym urzędzie pracy w tym w szczególności osoby znajdujące się w szczególnej sytuacji na rynku pracy, wymienione w art. 49 ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy tj. osoby bezrobotne do 25 roku życia; bezrobotni długotrwale albo po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego albo kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka; bezrobotni powyżej 50 roku życia; bezrobotni bez kwalifikacji zawodowych, bez doświadczenia zawodowego lub bez wykształcenia średniego; bezrobotni samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia; bezrobotni, którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia; bezrobotni niepełnosprawni

Liczba uczestników, którzy ukończyli udział w Poddziałaniu w roku 2010: 7 787 osób (4 466 kobiet i 3 321 mężczyzn).

Wydatki z FP: 78 538,3 tys. zł

- **Dodatkowe środki FP pozyskane z rezerwy będącej w dyspozycji MPiPS na realizację programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej**

W 2010 r. Samorząd Województwa Pomorskiego oraz powiaty województwa pomorskiego pozyskały z rezerwy MPiPS dodatkowe środki FP na realizację programów¹ na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w wysokości **62 016,8 tys. zł**, w tym:

- **19 465,5 tys. zł** – na programy zwiększające rozwój małej i średniej przedsiębiorczości;
- **16 918,1 tys. zł** – na programy aktywizacji zawodowej osób do 30 roku życia;
- **9 047,0 tys. zł** – na programy na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej osób w wieku 45/50 plus;
- **7 955,6 tys. zł** - na programy na rzecz osób bezrobotnych, zwolnionych z pracy z przyczyn niedotyczących pracowników, związanych z trudnościami gospodarczymi lub niewypłacalnością pracodawcy w warunkach kryzysu finansowego;
- **7 125,8 tys. zł** – na inne programy na rzecz bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy określonych w art. 49 ustawy;
- **1 477,8 tys. zł** - na programy aktywizacji osób bezrobotnych na terenach, na których miały miejsce klęski żywiołowe oraz inne zdarzenia nieprzewidywalne.

2. Racionalność gospodarowania środkami FP w województwie pomorskim

2.1 Wydatki FP poniesione przez PUP - ogółem w 2010 r.

Wydatki FP realizowane przez powiatowe urzędy pracy województwa pomorskiego w 2010 r. wynosiły **521 527,2 tys. zł** i były wyższe o 115 124,0 tys. zł, tj. o 28,3% od wydatków poniesionych w roku poprzednim (w 2009 r. 406 403,2 tys. zł).

- Poziom wydatków FP na **programy na rzecz promocji zatrudnienia**² w 2010 roku był najwyższy spośród odnotowanych w ostatnich latach i wyniósł **283 462,9 tys. zł**. Wzrost w stosunku do roku

¹ Wysokość środków oraz Programy na jakie mogły składać wnioski powiatowe urzędy pracy określone zostały przez MPiPS w „Zasadach przyznawania środków Funduszu Pracy stanowiących rezerw Ministra Pracy i Polityki Społecznej na Finansowanie programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w 2010 roku”.

² W opracowaniu w ramach programów na rzecz promocji zatrudnienia analizowane są następujące podstawowe formy aktywizacji zawodowej: 1. szkolenia bezrobotnych, 2. zatrudnienie bezrobotnych w ramach prac interwencyjnych, 3. zatrudnienie bezrobotnych w ramach robót publicznych, 4. wykonywanie przez bezrobotnych prac społecznie użytecznych, 5. odbywanie przez bezrobotnych staży u pracodawców, 6. przyznanie pracodawcom refundacji kosztów wyposażenia

poprzedniego wynosił ponad 1/3 (w 2009 r. - 211 408,9 tys. zł). Wydatki te stanowiły 54,4% ogółu wydatków z Funduszu Pracy (w 2009 r. - 52,0%).

- W porównaniu do roku poprzedniego kwota wydatkowana z FP na **zasiłki dla bezrobotnych** zwiększyła się w 2010 r. o ponad 1/5 i wyniosła **215 431,5 tys. zł** (w 2009 r. – 175 881,6 tys. zł). Kwota ta stanowiła 41,3% ogółu wydatków (w 2009 r. – 43,3%).

Zmniejszyła się natomiast liczba zarejestrowanych bezrobotnych z prawem do zasiłku, która na koniec 2010 r. wynosiła 21,1 tys. osób (na koniec 2009 r. – 24,3 tys. osób). Zmniejszył się także udział tej kategorii osób w liczbie bezrobotnych ogółem z 24,2% w roku 2009 do 20,1% w roku 2010.

- Pozostałe wydatki FP (do których należą m.in. koszty systemu informatycznego, dodatki aktywizacyjne, koszty wezwań, zawiadomień, przekazywania świadczeń itp.) wynosiły 22 632,8 tys. zł, i stanowiły 4,3% ogółu wydatków.

2.2. Wydatki FP poniesione przez PUP – w podziale na podstawowe formy aktywizacji zawodowej bezrobotnych w 2010 r. oraz na grupy wiekowe.

Wydatki FP na podstawowe formy aktywizacji zawodowej w województwie pomorskim w latach 2009 - 2010

Wybrane programy na rzecz promocji zatrudnienia (podstawowe formy aktywizacji zawodowej bezrobotnych) w tym:		2009		2010		Wzrost/spadek 2010/2009	
		tys. zł	% w ogółem	tys. zł	% w ogółem	tys. zł	% w ogółem
1	Środki na podjęcie działalności gospodarczej	64 085,9	30,3%	80 672,8	28,5%	16 586,9	25,9%
2	Staże	48 979,0	23,2%	72 401,7	25,5%	23 422,7	47,8%
3	Refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy	34 078,7	16,1%	56 964,9	20,1%	22 886,2	67,2%
4	Szkolenia	32 923,5	15,6%	39 128,8 ³	13,8%	6 205,3	18,8%
5	Prace interwencyjne	13 722,5	6,5%	15 863,0	5,6%	2 140,5	15,6%
6	Roboty publiczne	7 858,6	3,7%	11 176,0	3,9%	3 317,4	42,2%
7	Prace społecznie użyteczne	2 553,8	1,2%	2 872,5	1,0%	318,7	12,5%
Ogółem wydatki na programy na rzecz promocji zatrudnienia		211 408,9	100%	283 462,9	100%	72 054,0	34,1%

Źródło: opracowanie własne na podstawie sprawozdania MPIPS - 02.

W 2010 r. powiatowe urzędy pracy województwa pomorskiego najwięcej środków na aktywizację bezrobotnych przeznaczyły na sfinansowanie podjęć działalności gospodarczej przez bezrobotnego (28,5% ogółu wydatków), staży (25,5%) oraz na refundację pracodawcom kosztów zatrudnienia bezrobotnego (20,1%). W porównaniu do roku poprzedniego odnotowano wzrost poziomu wydatków na wszystkie podstawowe formy aktywizacji zawodowej bezrobotnych; bezwzględnie największy w stażach o 23 422,7 tys. zł; procentowo – najwięcej wzrosły wydatki na refundację kosztów wyposażenia i doposażenia stanowisk pracy o 67,2%.

W 2010 r. w województwie pomorskim 1/3 wszystkich wydatków FP na programy na rzecz promocji zatrudnienia została przeznaczona przez PUP-y na aktywizację bezrobotnej młodzieży. Kwotę 94 442,9 tys. zł wydatkowano na osoby bezrobotne do 25 roku życia. Największy udział wydatków na młodzież odnotowano w powiatowym urzędzie pracy w Wejherowie - 51,5% wszystkich wydatków w tym powiecie na programy na rzecz promocji zatrudnienia, w Kartuzach - 49,4% i Sztumie – 48,8%; najmniejszy natomiast dotyczył powiatowego urzędu pracy w Gdyni - 12,1%. Ponadto zaobserwowano, że w porównaniu do roku 2009 we wszystkich powiatowych urzędach pracy (oprócz PUP w Malborku) wystąpił wzrost wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia dla osób bezrobotnych do 25 roku

lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanych na te miejsca pracy bezrobotnych, 7. przyznanie bezrobotnym środków na podjęcie działalności gospodarczej.

³ W porównaniu do roku 2009, wydatki na szkolenia w 2010 roku obejmowały dodatkowo: stypendia za okres studiów podyplomowych oraz za okres kontynuowania nauki.

życia; największy w Sztumie i w Kartuzach (odpowiednio o 76,2% i 51,3%), natomiast w PUP w Malborku odnotowano spadek o 12,7%.

Z uwagi na trudną sytuację młodzieży na rynku pracy Minister Pracy i Polityki Społecznej w roku 2010 r. podjął decyzję o uruchomieniu dodatkowych środków z rezerwy FP, na realizację Programu aktywizacji zawodowej osób do 30 roku życia („Program 30 minus”), w celu zwiększenia wsparcia finansowego dla urzędów pracy w zakresie pomocy dla młodzieży. Projekty działań aktywizacji zawodowej młodych osób w ramach Programu zostały przygotowane przez powiatowe urzędy pracy, we współpracy z wojewódzkimi urzędami pracy i uzyskały rekomendację marszałków województw.

W wyniku uczestnictwa w Programie 1 082 osoby z województwa pomorskiego uzyskały zatrudnienie, inną pracę zarobkową lub podjęło działalność gospodarczą w okresie do 3 miesięcy od zakończenia udziału w Programie, tj. do dnia 31 marca 2011r. Jednocześnie należy podkreślić, że niemal 800 uczestników Programu kontynuowało udział w różnych formach aktywizacji zawodowej w roku 2011. **Wskaźnik efektywności zatrudnieniowej⁴ w woj. pomorskim był najwyższy w kraju i wyniósł 60,5%.**

Wydatki FP na programy na rzecz promocji zatrudnienia dotyczące osób starszych w 2010 r. stanowiły niespełna 9,0% wszystkich wydatków na programy. Kwotę 25 109,3 tys. zł przeznaczono dla osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia. Największy udział wydatków na tę grupę osób odnotowano w powiatowym urzędzie pracy w Bytowie - 16,8% wszystkich wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia w tym powiecie oraz Nowym Dworze Gdańskim – 13,1%; najmniejszy natomiast w Kartuzach – 4,7% i Wejherowie – 4,8%. Ponadto odnotowano, że w porównaniu do roku 2009 we wszystkich powiatowych urzędach pracy (oprócz PUP w Chojnicach) wystąpił wzrost wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia dla osób bezrobotnych powyżej 50 roku życia, największy w Gdyni oraz Wejherowie (w pierwszym o 310,6%, w drugim o 207,6%); natomiast w PUP w Chojnicach odnotowano spadek o 4,1%.

Struktura wydatków FP na programy na rzecz promocji zatrudnienia ze względu na grupy wiekowe do 25 roku życia i powyżej 50 roku życia jest uwarunkowana między innymi sytuacją demograficzną w poszczególnych powiatach województwa.

2.3. Wydatki i efektywność zatrudnieniowa realizowanych programów przez powiatowe urzędy pracy województwa pomorskiego w 2010 r.

Rodzaj stosowanych w stosunku do osób bezrobotnych form aktywizacji oraz ich efektywność w dużej mierze zależy od koniunktury gospodarczej, od popytu na pracę w regionie.

Wpływ poszczególnych form na zaktywizowanie, a w efekcie na znalezienie stałego zatrudnienia przez bezrobotnego jest różny w zależności od sytuacji osoby bezrobotnej, jej wieku, wykształcenia, doświadczenia zawodowego, kwalifikacji, okresu przebywania w bezrobociu itd.

Struktura wydatków FP w województwie pomorskim w roku 2010 charakteryzowała się przewagą wydatków na formy aktywizacji zorientowane popytowo (tzw. zatrudnienie subsydiowane) nad formami zorientowanymi podażowo (szkolenia, staże). Eksperti rekomendują sukcesywne zwiększanie w kolejnych latach udziału wydatków zorientowanych podażowo i ograniczanie subwencjonowania zatrudnienia bezrobotnych. Taki kierunek gospodarowania środkami FP ma umożliwić wdrożenie modelu flexicurity w ramach krajowej polityki rynku pracy. Należy jednak zauważyć, że w realiach spowolnienia gospodarczego i pogarszania się sytuacji na rynku prac, z jakim mieliśmy do czynienia w roku 2009 i 2010, koncentrowanie działań przez powiatowe urzędy pracy na uruchamianiu jak największej liczby miejsc pracy ze środków FP było uzasadnione i konieczne.⁵

Równocześnie należy zauważyć, że w liczbie ofert pracy zgłaszanych do urzędów pracy występowało coraz większe zapotrzebowanie na pracowników subsydiowanych. Od 2009 r. udział miejsc pracy subsydiowanej w ogóle ofert pracy utrzymywał się na poziomie bliskim 40%. W 2010 r. udział ten wyniósł 39,0% (udział miejsc pracy niesubsydiowanej wyniósł 61,0%).

W powiatach o najtrudniejszej sytuacji na lokalnym rynku pracy oferty pracy subsydiowanej stanowiły większość zgłoszonych do powiatowych urzędów pracy ofert. Na przykład dla powiatów: malborskiego (gdzie stopa bezrobocia wyniosła na koniec 2010 r. 22,2%), sztumskiego (22,3%) i bytowskiego (22,7%) udział miejsc pracy subsydiowanej w ogóle zgłoszonych wolnych miejsc pracy i miejsc aktywizacji zawodowej wyniósł blisko 80% i więcej (powiat malborski 86,4%).

⁴ Efektywność zatrudnieniowa - obliczana jako stosunek liczby osób, które po zakończeniu udziału w 2010 roku w określonej formie aktywizacji uzyskały w okresie do 3 miesięcy zatrudnienie lub w okresie do 3 miesięcy od czasu zakończenia udziału w programach nie zarejestrowały się w powiatowym urzędzie pracy, do liczby osób, które w 2010 roku zakończyły udział w danej formie aktywizacji.

⁵ MPIPS, *Flexicurity w Polsce, diagnoza i rekomendacje, raport końcowy z badań*, Warszawa 2009.

Zatem można stwierdzić, że możliwość subsydiowanego zatrudnienia przyczyniła się do zmniejszenia poziomu bezrobocia, jak również pomogła pracodawcom w przetrwaniu okresu kryzysu.

2.4. Podstawowe formy aktywizacji zawodowej w województwie pomorskim w 2010 r.

(wymienione wg wysokości poniesionych wydatków)

- **Środki na podjęcie działalności gospodarczej**

Wśród omawianych programów aktywizacyjnych jest to najdroższy program, ale jednocześnie charakteryzujący się najwyższą efektywnością zatrudnieniową. W statystyce przyjmuje się, że efektywność zatrudnieniowa tego programu wynosi 100%, tzn. że każda podjęta działalność tworzy miejsce pracy dla osoby bezrobotnej, której przyznano te środki. Wyniki badań dotyczące udzielania dotacji na uruchomienie działalności gospodarczej⁶ wskazują, iż po okresie około 3 lat od momentu rozpoczęcia działalności gospodarczej około 50% z założonych dzięki dotacjom firm nadal funkcjonuje na rynku, generując nowe miejsca pracy (średnio w każdej firmie, która utrzymała się na rynku zatrudnionych było 2 pracowników). Ponadto, doświadczenie w prowadzeniu własnej firmy, nawet jeśli zakończone niepowodzeniem, owocuje na przyszłość łatwością w znalezieniu pracy, postawami przedsiębiorczymi, umiejętnościami pozwalającymi na założenie kolejnej firmy i wzrostem wiary we własne możliwości i umiejętności. Osoby te więc w większości nie wracają do bezrobocia.

W 2010 r. w województwie pomorskim wydatki FP na przyznanie bezrobotnym środków na podjęcie działalności gospodarczej wzrosły o ponad ¼ w stosunku do roku ubiegłego i wynosiły 80 672,8 tys. zł. Wydatki te stanowiły niemal 30,0% wszystkich wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia w 2010 r.

W 2010 r. w województwie pomorskim 4 464 osoby bezrobotne podjęły działalność gospodarczą ze środków FP (w 2009 r. – 3 740 osób). Przeciętna wysokość przyznanych bezrobotnemu środków na podjęcie działalności gospodarczej wyniosła w 2010 r. **18 071,9 zł** (w 2009 roku 17 135,3 zł).

Podobnie jak roku 2009 najwięcej środków w województwie pomorskim na podjęcie działalności gospodarczej w 2010 r. wydatkował PUP w Gdańsku – 9 399,8 tys. zł dla 635 osób. Najmniej na tę formę aktywizacji przeznaczył PUP w Sztumie – 895,7 tys. zł dla 50 osób.

- **Staże**

Staże są formą wsparcia kierowaną najczęściej do młodzieży. Problem braku doświadczenia zawodowego wśród młodych i utrudnionego w związku z tym startu w dorosłość jest łagodzony między innymi poprzez kierowanie młodych ludzi do zakładów pracy na odbycie stażu zawodowego. W województwie pomorskim w 2010 r. ponad 70% osób bezrobotnych skierowanych na staże stanowiły osoby do 25 roku życia.

Staże były drugą pod względem wielkości wydatków oraz liczby uczestników formą wsparcia realizowaną w województwie pomorskim. W 5 powiatach najwięcej środków przeznaczono na staże, w 8 powiatach stażami objęto największą liczbę uczestników. Zainteresowanie pracodawców tą formą pomocy znacznie wzrosło, co może wynikać z potrzeby ograniczenia kosztów pracy w firmach. Przyjęcie osoby na staż nie angażuje bowiem zasobów finansowych po stronie pracodawcy.

W 2010 r. wydatki FP na stypendia za okres stażu wzrosły o prawie połowę w porównaniu do roku 2009 r. i wynosiły 72 401,7 tys. zł. Wydatki te stanowiły ponad 25,0% wszystkich wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia w 2010 r.

W 2010 r. w województwie pomorskim staż rozpoczęło 10 691 osób, zakończyło 9 451 osób, zatrudnienie w trakcie lub po ukończeniu stażu podjęły 5 224 osoby. Przeciętny koszt uczestnictwa w stażach wynosił **6 772,2 zł** (w 2009 r. wyniósł 5 879,1 zł).

Efektywność zatrudnieniowa staży w województwie pomorskim wynosiła **55,3%** (w 2009 r. – 50,1%).

Najwięcej środków w województwie pomorskim na staże wydatkował PUP w Gdańsku – 7 497,7 tys. zł dla 1 396 osób, najmniej PUP w Pucku dla 332 osób.

Najwyższą efektywność zatrudnieniową w stażach odnotowano w PUP w Gdańsku – 79,6%.

⁶ WUP w Gdańsku *Badanie podmiotów gospodarczych z terenu województwa pomorskiego założonych przez osoby bezrobotne, którym przyznano w latach 2005-2006 z Funduszu Pracy jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej*, Gdańsk, luty 2010.

- **Refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowisk pracy**

Zatrudnienie nowego pracownika wiąże się zwykle z dużym obciążeniem finansowym dla pracodawcy. Uzyskanie refundacji kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy przyczynia się do znacznego ograniczenia wydatków pracodawcy, który zdecyduje się na zatrudnienie osoby bezrobotnej.

W statystyce przyjmuje się, że efektywność zatrudnieniowa tego programu wynosi 100% - pracodawca, któremu przyznano refundację, zobowiązany jest do zatrudnienia w pełnym wymiarze czasu pracy bezrobotnego, dla którego wyposażył lub doposażył stanowisko pracy, przez okres 24 miesięcy. Będzie on musiał również utrzymać to stanowisko pracy przez okres 2 lat.

W 2010 r. wydatki poniesione na refundację pracodawcom kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego wzrosły w porównaniu do roku 2009 o prawie 70,0% (wzrost ten był najwyższy wśród aktywnych form aktywizacji) i wynosiły **56 964,9 tys. zł.** Środki te stanowiły ponad 20,0% wszystkich wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia (w 2009 r. – 16,1%).

W 2010 r. w Pomorskiem powstały 3 123 dodatkowe miejsca pracy dla skierowanych bezrobotnych (w 2009 r. – 1 989 miejsc). Przeciętna wysokość refundacji przypadająca na 1 nowe miejsce pracy w 2010 r. wynosiła w województwie **18 240,4 zł** (w 2009 r. – 17 133,6 zł).

Podobnie jak w roku 2009, największe wydatki na refundację kosztów na wyposażenie i doposażenie stanowisk pracy w województwie pomorskim poniesiono w PUP w Chojnicach – 7 589,8 tys. zł na 416 miejsc/osób. Najmniej na tę formę aktywizacji przeznaczył PUP w Gdyni – 92,3 tys. zł na 5 miejsc/osób.

- **Szkolenia**

Szkolenia to najtańsza forma wsparcia w województwie pomorskim oraz najpopularniejsza pod względem liczby uczestników. W 9 powiatach szkoleniami objęto największą liczbę osób. Efektywność zatrudnieniowa szkoleń jest najniższa wśród omawianych programów aktywizacyjnych. Zaobserwowano, że wpływ szkoleń na ponowne zatrudnienie jest różny dla poszczególnych grup bezrobotnych. Znacznie niższą efektywność zatrudnieniową od przeciętnej uzyskały osoby długotrwale bezrobotne, niepełnosprawne, powyżej 50 roku życia, czy kobiety, które po urodzeniu dziecka nie podjęły zatrudnienia. Te prawidłowości potwierdzają również międzynarodowe badania⁷ ewaluacyjne. Wyniki badań wskazują, że szkolenia nie są efektywne dla bezrobotnych w początkowym okresie pozostawania bez pracy, przynoszą większe korzyści kobietom niż mężczyznom oraz że duża skala prowadzenia szkoleń wpływa negatywnie na ich skuteczność, szczególnie w sytuacji dużego bezrobocia. Zastosowane w tych badaniach metody makroekonometryczne pozwoliły stwierdzić, że w skali makro szkolenia zmniejszają bezrobocie i korzystnie wpływają na zatrudnienie, szczególnie kobiet. Ekspertki oceniają, że największe korzyści dla gospodarki i społeczeństwa z pośród palety instrumentów aktywnej polityki rynku pracy przynoszą właśnie szkolenia.

W 2010 r. wydatki FP poniesione przez powiatowe urzędy pracy na szkolenia wzrosły w porównaniu do roku 2009 r. o 18,8% i wynosiły 39 128,8 tys. Szkolenia stanowiły blisko 14,0% ogólnych wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia (w 2009 r. – 15,6 %).

W 2010 r. w województwie pomorskim szkolenia rozpoczęło 13 817 osób, zakończyło 13 301 osób, pracę w trakcie lub po ukończeniu szkolenia podjęło 6 377 osób. Przeciętny koszt uczestnictwa w szkoleniach wyniósł w 2010 r. **2 831,9 zł.**

Najwięcej środków w województwie pomorskim na szkolenia wydatkował PUP w Gdańsku – 9 872,6 tys. zł dla 3 645 osób oraz PUP w Bytowie – 4 182,9 tys. zł dla 1 419 osób; najmniej PUP w Sztumie 180,9 tys. zł dla 54 osób.

Efektywność zatrudnieniowa szkoleń w województwie pomorskim wynosiła **47,9%** (w 2009 r. – 37,2%) i była to **najwyższa** wartość w skali kraju (średnia ogólnopolska – 36,7%)

- **Prace interwencyjne**

Efektywność zatrudnieniowa dla programu prace interwencyjne w województwie pomorskim wynosiła 70,2% (w 2009 r. – 72,0%). W porównaniu do pozostałych realizowanych programów jest to najwyższy poziom wskaźnika efektywności zatrudnieniowej. Jak wykazują międzynarodowe badania (metoda mikroekonometryczna)⁷ zatrudnienie subsydiowane, takie jak prace interwencyjne przynosi

⁷ R. Kisiel, S. Nowińska, *Efektywność aktywnej polityki rynku pracy na tle doświadczeń międzynarodowych*, *Polityka Społeczna* nr 5-6, Warszawa 2010,

dla ich uczestników lepsze efekty niż inne formy aktywizacji, szczególnie korzystne w przypadku osób długotrwale bezrobotnych oraz kobiet zwiększając indywidualne szanse na podjęcie zatrudnienia. Natomiast w skali całej gospodarki (metoda makroekonometryczna) forma ta staje się jednak nieefektywna, nie wpływa na stopę bezrobocia, ani zatrudnienie m.in. na skutek zachodzących na rynku pracy zjawisk o charakterze efektów substytucji⁸ i efektów wypierania⁹.

W 2010 r. wydatki FP poniesione na prace interwencyjne wzrosły w porównaniu do roku 2009 o prawie 16,0% i wyniosły 15 863 tys. zł. Prace interwencyjne stanowiły około 6,0% ogólnych wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia (w 2009 r. – 6,5%).

W 2010 r. prace interwencyjne rozpoczęło 3 275 osób, zakończyły 3 154 osoby, zatrudnienie w trakcie lub po ukończeniu prac interwencyjnych podjęło 2 215 osób. Przeciętny koszt uczestnictwa w pracach interwencyjnych wyniósł w 2010 r. **4 843,7 zł**.

Efektywność zatrudnieniowa dla programu prace interwencyjne w województwie pomorskim wynosiła **70,2%** (w 2009 r. – 72,0%). Jest to na najwyższy poziom wskaźnika efektywności zatrudnieniowej w porównaniu do pozostałych realizowanych programów.

Najwięcej środków w województwie pomorskim na prace interwencyjne wydatkował PUP w Bytowie – 3 799,1 tys. zł dla 801 osób, najmniej PUP w Pucku - 208,9 tys. zł dla 46 osób.

Najwyższą efektywność zatrudnieniową dla prac interwencyjnych odnotował PUP w Gdyni – 100,0%.

• Roboty publiczne

Według międzynarodowych badań⁸ roboty publiczne (bezpośrednie tworzenie miejsc pracy) są bardzo nieefektywną formą aktywizacji, w wielu przypadkach zmniejszając szanse na uzyskanie regularnego zatrudnienia przez jej uczestników. Może to wynikać z niskiej oceny przez pracodawców osób biorących udział w robotach publicznych. Pracodawcy, bowiem traktują udział w takim programie jako sygnał niskiej produktywności i słabego powiązania z rynkiem pracy biorących w nim udział osób.

Wśród analizowanych programów na rzecz promocji zatrudnienia w województwie pomorskim w robotach publicznych uczestniczyła najmniejsza liczba osób bezrobotnych. Powiatowe urzędy pracy stopniowo zmniejszają aktywizację osób bezrobotnych w ramach robót publicznych. Na tle kraju, spośród wszystkich województw liczba uczestników robót publicznych w Pomorskiem była najmniejsza.

W 2010 r. wydatki FP poniesione na roboty publiczne wzrosły w porównaniu do roku 2009 o ponad 40% i wynosiły 11 176,0 tys. zł. Roboty publiczne stanowiły niemal 4,0% wszystkich wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia (w 2009 r. – również w granicach 4,0%).

W 2010 r. udział w programie rozpoczęło 2 160 osób bezrobotnych, ukończyło 2 127 osób, zatrudnienie w trakcie lub po jego zakończeniu podjęły 1 133 osoby. Przeciętny koszt uczestnictwa w robotach publicznych wyniósł w 2010 r. **5 174,1 zł**.

Efektywność zatrudnieniowa dla programu roboty publiczne w województwie pomorskim wynosiła **53,3%** (w 2009 r. – 49,4%).

Najwięcej środków w województwie pomorskim na roboty publiczne wydatkował PUP w Słupsku – 2 243,4 tys. zł, objęto nimi 381 osób. Powiatowe urzędy pracy w Kartuzach, Pucku, Wejherowie i Gdyni nie aktywizowały bezrobotnych poprzez uczestnictwo w robotach publicznych.

• Prace społecznie użyteczne

Program ten skierowany jest do osób bezrobotnych nie posiadających prawa do zasiłku. Prace społecznie użyteczne organizowane są przez gminy w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, organizacjach lub instytucjach statutowo zajmujących się pomocą charytatywną lub pracą na rzecz społeczności lokalnej. Program ten ma charakter wspierający, nie wpływa istotnie na poziom zatrudnienia i obniżenie bezrobocia. W województwie pomorskim w 2010 r. ponad 70% osób bezrobotnych biorących udział w programie stanowiły osoby długotrwale bezrobotne.

⁸ **Efekt substytucji** - polegający na zatrudnianiu uczestników programów w miejsce osób niebiorących w nich udziału (regularnych pracowników bądź pozostałych bezrobotnych) ze względu na niższe koszty pracy dla pracodawcy.

⁹ **Efekt wypierania** - występuje, gdy dzięki zatrudnianiu subsydiowanych pracowników przedsiębiorstwa mogą obniżyć swoje koszty, osiągając w ten sposób przewagę nad firmami niekorzystającymi z subsydiów i wyprzeć je z rynku, powodując tym samym likwidację dotychczasowych miejsc pracy.

W 2010 r. wydatki poniesione na prace społecznie użyteczne wzrosły w porównaniu do roku 2009 o 12,5% i wyniosły 2 872,5 tys. zł. Prace społecznie użyteczne stanowiły jedynie 1,0% ogólnych wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia (w 2009 r. – 1,2%).

W 2010 r. prace społecznie użyteczne rozpoczęło 4 718 osób bezrobotnych, ukończyło 4 509 osób, zatrudnienie w trakcie lub po zakończeniu programu podjęło 2 411 osób. Przeciętny koszt uczestnictwa w pracach społecznie użytecznych wyniósł w 2010 r. **608,8 zł**.

Efektywność zatrudnieniowa dla programu prace społecznie użyteczne w województwie pomorskim wynosiła **53,5%** (w 2009 roku wyniosła 49,7%).

Najwięcej środków w województwie pomorskim na prace społecznie użyteczne wydatkował PUP w Bytowie – 450,9 tys. zł.

Na prace społecznie użyteczne w 2010 r. w województwie pomorskim przeznaczono najmniej środków z spośród wszystkich form aktywizacji.

3. Uczestnicy programów na rzecz promocji zatrudnienia (podstawowych formy aktywizacji) w 2010 r.

W województwie pomorskim w 2010 roku programami na rzecz promocji zatrudnienia objęte były dwie kategorie osób zarejestrowanych w PUP: osoby bezrobotne i osoby poszukujące pracy. Uczestnictwo większości tych osób finansowane było ze środków FP. Jedynie osoby niepełnosprawne zarejestrowane jako poszukujące pracy niepozostające w zatrudnieniu, aktywizowane m.in. poprzez szkolenia, staże oraz prace interwencyjne finansowane były z Państwowego Funduszu Rehabilitacji Osób Niepełnosprawnych (PFRON).

Liczba osób aktywizowanych w woj. pomorskim w ramach podstawowych form aktywizacji w latach 2009 - 2010

Wybrane programy na rzecz promocji zatrudnienia (podstawowe formy aktywizacji bezrobotnych) w tym:	2009		2010		Wzrost/spadek 2010/2009	
	osoby	% w ogółem	osoby	% w ogółem	osoby	[%]
1 Środki na podjęcie działalności gospodarczej	3 740	10,4%	4 464	10,6%	724	19,4%
2 Staże	8 331	23,2%	10 691	25,3%	2 360	28,3%
3 Refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy	1 989	5,5%	3 123	7,4%	1 134	57,0%
4 Szkolenia	12 546	34,9%	13 817	32,7%	1 271	10,1%
5 Prace interwencyjne	3 341	9,3%	3 275	7,8%	-66	-2,0%
6 Roboty publiczne	1 385	3,9%	2 160	5,1%	775	56,0%
7 Prace społecznie użyteczne	4 639	12,9%	4 718	11,2%	79	1,7%
Suma osób aktywizowanych w ramach podstawowych form aktywizacji bezrobotnych	35 971	100,0%	42 248	100,0%	6 277	17,5%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie badań rynku pracy MPiPS-01 załącznik 6.

W roku 2010 w województwie pomorskim podstawowymi formami aktywizacji objęto¹⁰ 42,2 tys. osób w ramach programów przeciwdziałania bezrobociu (w 2009 r. 36,0 tys. osób). Najwięcej osób aktywizowanych było w ramach: szkoleń (13,8 tys. osób) oraz staży odbywanych u pracodawców (10,7 tys. osób).

W porównaniu z rokiem 2009 w każdym (poza pracami interwencyjnymi) z omawianych programów, nastąpił wzrost liczby osób biorących w nich udział. W największym stopniu wzrosła liczba osób aktywizowanych w ramach refundacji kosztów wyposażenia i doposażenia stanowiska pracy (wzrost o 57,0%, tj. o 1,1 tys. osób) oraz osób uczestniczących w robotach publicznych (wzrost o 56,0%, o 0,8 tys. osób).

¹⁰ Dotyczy osób bezrobotnych oraz poszukujących pracy, które rozpoczęły uczestnictwo w aktywnych programach rynku pracy w 2010 r. ; źródło: sprawozdanie MPiPS – 01, załącznik 6.

WNIOSKI

1. Poziom wydatków Funduszu Pracy na programy na rzecz promocji zatrudnienia w 2010 roku był najwyższy spośród odnotowanych w ostatnich latach i wynosił 283,5 mln zł. Wzrost dotyczył wszystkich podstawowych form aktywizacji bezrobotnych.
2. Zwiększone środki FP o 72 054 tys. zł w stosunku do roku wcześniejszego pozwoliły objąć dodatkowo różnymi formami aktywizacji 6 277 osób bezrobotnych.
3. Najwięcej środków na aktywizację bezrobotnych przeznaczono na sfinansowanie podjęć działalności gospodarczej przez bezrobotnego (28,5% ogółu wydatków na programy na rzecz promocji zatrudnienia), staży (25,5%) oraz na refundację pracodawcom kosztów zatrudnienia bezrobotnego (20,1%).
4. Dzięki wsparciu Funduszu Pracy powstało w województwie pomorskim około 8 tys. nowych miejsc pracy. 4,5 tys. miejsc powstało w wyniku przyznanych środków na podjęcie działalności gospodarczej, 3,1 tys. w wyniku refundacji pracodawcy kosztów wyposażenia i doposażenia stanowisk pracy dla zatrudnionych bezrobotnych.
5. W 2010 r. w województwie pomorskim 1/3 wszystkich wydatków Funduszu Pracy na programy na rzecz promocji zatrudnienia została przeznaczona przez PUP-y na aktywizację osób bezrobotnych do 25 roku życia. W ramach realizacji rządowego „Programu 30 minus” (adresowanego do młodych bezrobotnych) w woj. pomorskim uzyskano najwyższą efektywność zatrudnieniową w skali kraju tj. **60,5%**.
6. W województwie pomorskim w roku 2010 (w porównaniu z rokiem 2009) o ponad 17% wzrosła liczba osób uczestniczących w podstawowych formach aktywizacji. Wzrosła również o blisko 30% liczba osób zatrudnionych po ich ukończeniu. Jednocześnie w porównaniu z rokiem poprzednim o 6,5 pkt proc. wzrosła ogółem efektywność zatrudnieniowa podstawowych form aktywizacji (z 55,7% w 2009 r. do 62,2% w 2010 r.).
7. W województwie pomorskim zanotowano drugą największą (po województwie lubuskim – 65,6%) efektywność zatrudnieniową dla programów realizowanych w ramach podstawowych aktywnych form – **62,2%**. Efektywność w skali kraju wynosiła 54,2%.
8. Najbardziej popularnymi formami aktywizacji w 2010 r. w województwie pomorskim pod względem liczby uczestników były szkolenia i staże. W szkoleniach uczestniczyło 32,7% ogółu objętych podstawowymi formami aktywizacji, w stażach – 25,3%.
9. Szkolenia to najtańsza forma wsparcia w województwie pomorskim oraz najpopularniejsza pod względem liczby uczestników. **Efektywność zatrudnieniowa szkoleń była najwyższa** w woj. pomorskim (47,9%) w skali kraju (36,7%).

Opracował:

Zespół Programów Rynku Pracy, Wydziału Programów Rynku Pracy i Projektów Własnych
Wojewódzki Urząd Pracy w Gdańsku
Gdańsk, październik 2011 r.

W niniejszym opracowaniu wykorzystano:

- Sprawozdania: MPiPS-02 - o przychodach i wydatkach FP, MPiPS-01 - o rynku pracy, Załącznik nr 6 do sprawozdania MPiPS-01 - Aktywne programy rynku pracy;
- MPiPS, *Efektywność podstawowych form aktywizacji zawodowej realizowanych w ramach programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w 2009 r.*, Warszawa 2010.
- MPiPS, *Efektywność podstawowych form aktywizacji zawodowej realizowanych w ramach programów na rzecz promocji zatrudnienia, łagodzenia skutków bezrobocia i aktywizacji zawodowej w 2010 r.*, Warszawa 2011.
- MPiPS, *Informacja dotycząca wykorzystania w roku 2010 środków rezerwy FP przeznaczonych na realizację Programu aktywizacji zawodowej osób do 30 roku życia*, Warszawa, wrzesień 2011 r.

SŁOWNICZEK

Definicje cytowane są zgodnie z zapisem Ustawy z dnia 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (Dz. U. 2008 r. Nr 69, poz. 415 z późn. zm.).

Prace interwencyjne – oznacza to zatrudnienie bezrobotnego przez pracodawcę, które nastąpiło w wyniku umowy zawartej ze starostą i ma na celu wsparcie osób będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy, o których mowa w art. 49¹¹. (Art. 2 ust. 1 pkt 26);

Prace społecznie użyteczne – oznacza to prace wykonywane przez bezrobotnych bez prawa do zasiłku na skutek skierowania przez starostę, organizowane przez gminę w jednostkach organizacyjnych pomocy społecznej, organizacjach lub instytucjach statutowo zajmujących się pomocą charytatywną lub na rzecz społeczności lokalnej. (Art. 2 ust. 1 pkt 23a);

Roboty publiczne – oznacza to zatrudnienie bezrobotnego, w okresie nie dłuższym niż 12 miesięcy, przy wykonywaniu prac organizowanych przez gminy, organizacje pozarządowe statutowo zajmujące się problematyką: ochrony środowiska, kultury, oświaty, kultury fizycznej i turystyki, opieki zdrowotnej, bezrobocia oraz pomocy społecznej, a także spółki wodne i ich związki, jeżeli prace te są finansowane lub dofinansowane ze środków samorządu terytorialnego, budżetu państwa, funduszy celowych, organizacji pozarządowych, spółek wodnych i ich związków. (Art. 2 ust. 1 pkt 32);

Składki na ubezpieczenia społeczne – oznacza to składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe i wypadkowe, finansowane z własnych środków płatnika tych składek. (Art. 2 ust. 1 pkt 38);

Staż – oznacza to nabywanie przez bezrobotnego umiejętności praktycznych do wykonywania pracy przez wykonywanie zadań w miejscu pracy bez nawiązania stosunku pracy z pracodawcą. (Art. 2 ust. 1 pkt 34);

Stypendium – oznacza to kwotę wypłacaną z Funduszu Pracy bezrobotnemu lub innej uprawnionej osobie w okresie odbywania szkolenia, przygotowania zawodowego dorosłych, studiów podyplomowych, stażu oraz w okresie nauki w szkole ponadgimnazjalnej albo w szkole wyższej, gdzie studiuje w formie studiów niestacjonarnych (Art. 2 ust. 1 pkt 35);

Szkolenia – oznacza to pozaszkolne zajęcia mające na celu uzyskanie, uzupełnienie lub doskonalenie umiejętności i kwalifikacji zawodowych lub ogólnych, potrzebnych do wykonywania pracy, w tym umiejętności poszukiwania zatrudnienia. (Art. 2 ust. 1 pkt 37);

Środki na podjęcie działalności gospodarczej - starosta ze środków Funduszu Pracy może przyznać bezrobotnemu jednorazowo środki na podjęcie działalności gospodarczej, w tym na pokrycie kosztów pomocy prawnej, konsultacji i doradztwa związane z podjęciem tej działalności, w wysokości określonej w umowie, nie wyższej jednak niż 6-krotnej wysokości przeciętnego wynagrodzenia, a w przypadku gdy działalność jest podejmowana na zasadach określonych dla spółdzielni socjalnych, wysokość przyznanych bezrobotnemu środków nie może przekraczać 4-krotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka założyciela spółdzielni oraz 3-krotnego przeciętnego wynagrodzenia na jednego członka przystępującego do spółdzielni socjalnej po jej założeniu. (Art. 46 ust. 1 pkt 2);

Wyposażenie i doposażenie stanowiska pracy – starosta ze środków Funduszu Pracy może zrefundować podmiotowi prowadzącemu działalność gospodarczą koszty wyposażenia lub doposażenia stanowiska pracy dla skierowanego bezrobotnego w wysokości określonej w umowie, nie wyższej jednak niż 6-krotnej wysokości przeciętnego wynagrodzenia. (Art. 46 ust. 1 pkt 1).

---

¹¹ Zgodnie z art. 49 osoby będące w szczególnej sytuacji na rynku pracy to bezrobotni: 1) do 25 roku życia, 2) długotrwale bezrobotni, 3) kobiety, które nie podjęły zatrudnienia po urodzeniu dziecka, 4) powyżej 50 roku życia, 5) bez kwalifikacji zawodowych, 6) bez doświadczenia zawodowego, 7) bez wykształcenia średniego, 8) samotnie wychowujący co najmniej jedno dziecko do 18 roku życia, 9) którzy po odbyciu kary pozbawienia wolności nie podjęli zatrudnienia, 10) niepełnosprawni, 11) po zakończeniu realizacji kontraktu socjalnego.